

Refleksjoner om menighetspedagogikk ved et jubileum

Av Erling J. Pettersen,

instituttstyrer IKO 1989–1996, biskop emeritus. E-post: erling.j.pettersen@gmail.com

IKO startet i 1945 i beskjedne kår som et Kristelig Pedagogisk Kontor med vekt på de fagligpedagogiske oppgavene. Instituttets grunnlegger Bjarne Hareide, som var instituttstyrer fram til 1971, knyttet til seg en vitenskapelig skolert gruppe som preget de første tiårene. Tidsskriftet *Prismet* ble et viktig talerør for den religionspedagogiske utviklingen. Fra starten av var skolen og hjemmet i sentrum, etter hvert ble den menighetspedagogiske utvikling sentral, med satsingen på dåpsopplæringen. Under 50-årsjubileet i 1995 valgte IKO *Røtter til liv* som motto. Jeg arbeidet da som instituttstyrer, og hadde fulgt utviklingen på det kirkelig-pedagogiske felt i ulike roller: som konfirmasjonskonsulent i Kirkerådet fra 1979 med ansvar for innføring av *Plan for konfirmasjonstiden* (PKT), som prest i en femårsperiode fra 1985 i Brasil, der jeg var med i kirkens katekettikk-utvalg, og deretter som instituttstyrer i en periode til 1996 med sterkt engasjement i Det Lutherske Verdensforbund (LVF).

I denne artikkelen belyser jeg noen trekk ved utviklingen av norsk menighetspedagogikk. Det har ved de tidligere jubileer vært skrevet mye om de første 50 år, og det med god grunn. Jeg har valgt å fokusere på den siste del av historien, og trekker fram aspekter som i liten grad har vært belyst. Aktørperspektivet vil prege valg av tema, særlig fordi møtet med den latin-amerikanske religionspedagogikk i så stor grad har preget mitt faglige engasjement (Pettersen 2007).

Undervisning vil aldri lykkes som en isolert aktivitet i menigheten. Den må stå i et forhold til menighetens liv og være i et samspill med forkynnelsen, sjelesorgen og diakonien. Dette er en innsikt som er et felles kjennetegn ved utviklingen av menighetspedagogikken både i europeisk og latinamerikansk sammenheng. Det er mange stemmer som klinger sammen her. Ikke alle har vært like aktive på den akademiske arena, men har hatt stor innflytelse gjennom sitt arbeid bl.a i de kirkelige råd (Kirkerådet og Mellomkirkelig Råd).

IMPULSER FRA DANSK KIRKELIV

Som svært mange prester, kateketer og menighetsarbeidere ble jeg preget av Johs. Lodberg (1931–2019), leder for Menighetsavdelingen i Kirkerådet. Han arbeidet i Kirkerådet fra 1973, og var en av hovedarkitektene bak utviklingen av menighetspedagogikken, særlig gjennom arbeidet med undervisningsprogram

for voksne i menigheten, kjent som Menighetsskole for voksne (Lodberg 1978). Som IKO-profilene Bjarne Hareide, Marit Rypdal og Aasmund Dale i IKO reiste han land og strand rundt med foredrag om menigheten som lærende fellesskap. Med sin danske bakgrunn fra Grundtvig og erfaringen fra Ungdomsforbundet var det én setning som karakteriserer ham som menighetspedagog, og som han selv benyttet ofte: «Den kirkelige undervisning må knytte an til livet – og gi hjelp til å leve.» Livserfaringen skal integreres i undervisningen. Den menighetspedagogiske virksomhet skal være forankret i livets og troens erfaring.

Johs. Lodberg hadde selv mottatt viktige impulser fra sin landsmann Kaj Mogensen, religionspedagog og sokneprest. I 1979, like etter at jeg hadde startet arbeidet som konfirmasjonskonsulent i Kirkerådet, inviterte Lodberg meg med til den nordiske religionspedagogiske konferanse i Danmark. Der møtte jeg for første gang Kaj Mogensen, som fikk stor betydning for mitt videre arbeid med kirkelig undervisning.

I sine «25 teser om kirkens undervisning» spør Mogensen om hva som er den kirkelige undervisnings særpreg, hva den sikter mot, og hva innholdet skal være. Fra de sentrale tesene kan IKO – Kirkelig pedagogisk senter i et jubileumsår gjerne ta fram igjen disse kloke refleksjoner fra den danske religionspedagogen:

Kirkelig kristendomsundervisning er en med utgangspunkt i dåb og gudstjeneste fordybelse i og bearbejdelse af de bibelske fortællinger sigtende mod styrkelse af menighedens fællesskab og den enkeltes kristne identitet. Kirkens undervisning har til formål at øge troen, håbet og kærligheden i menigheden. Den skal fremme gudstjenestemedlevenes og gudstjenesteglæde. Den skal fastholde os på ansvarligheden for kærlighedens gerninger. Kirkens undervisnings egentlige særkende i forhold til skolens undervisning er dens nøje sammenhæng med gudstjeneste og sakramenter og dens plads i menighedens fællesskab. (Mogensen 1992).

De 25 tesene ble viktige både for det nordiske samarbeidet på konfirmantsektoren, og for IKOs og Kirkerådets arbeid med dåpsopplæring.

Mogensens teser minner om sluttokumentet fra generalforsamlingen i den latinamerikanske bispekonferansen CELAM i Colombia i 1968, som sies å bety det samme for Latin-Amerika som det andre Vatikankonsil har betydd for den katolske kirke som helhet. Der heter det (min oversettelse)

«Katekesen kan aldri se bort fra menighetens levende vitnesbyrd. Guds ord tas imot når mennesker ser at Ordet leves ut i praksis – i omsorg og solidarisk handling. På samme måte som det ikke er mulig å tenke seg en kristen menighet uten en god katekese, slik kan en heller ikke tenke seg en god katekese uten menighetens levende vitnesbyrd». (Mendes de Oliveira 1980).

IMPULSER FRA BRASIL

Det er sagt at den kirkelige undervisning i Latin-Amerika fremstår med en helt ny fysiognomi etter Vaticanum II (Pettersen 1991). Hele kirken er kateket i verden, heter det i dokumentene fra bispekonferansene. Ansvaret for den kirkelige undervisning flyttes fra det kirkelige hierarki til lekfolket i basismenighetene. Og det gjaldt ikke bare den katolske kirke. Den norske kirke knyttet kontakt med IECLB, den lutherske søsterkirke i Brasil, og inviterte den brasilianske religionspedagogen Manfredo Carlos Wachs til Norge ved flere anledninger for å dele erfaringer fra fornyelsesarbeidet innen menighetspedagogikk.

I 1992 inviterte Kateketseminaret ved Det teologiske menighetsfakultet Wachs som hovedforeleser til seminarets 15-årsjubileum, der tema var «Å leve med Bibelen.» Med sin doktorgrad om frigjøringspedagogen Paulo Freire og presteerfaring inspirert av den folkelige bibellesning (Nordstokke 1994), ble Wachs en sentral medarbeider både med IKO-miljøet og innen Det Lutherske Verdensforbunds undervisningsavdeling. Han var leder for *Departemento de Catequese*, IECLBs religionspedagogiske institutt. Den brasilianske lutherske kirke hadde et aktivt samarbeid med et tilsvarende institutt i Europa, Comenius-instituttet i Münster, som siden midt på 70-tallet hadde vært hovedsenter for den praktisk-relaterte forskning innen menighetspedagogikk (Foitzik 1992). Begge instituttene drar religionspedagogikken i en mer praksisorientert retning, med vekt på *menigheten som læringssted*. Det var derfor naturlig for IKO å utvikle samarbeidet med de to instituttene. Det hadde vært et aktivt samarbeid med Comeniusinstituttet da Bjarne Hareide var leder for Det lutherske Verdensforbunds *Commission on Education* (1957–1963). Hareide hadde nær kontakt med de nye pedagogiske strømninger i de unge kirkene, og slår fast at de unge kirkene vil komme sterkere inn i bildet når det gjelder de pedagogiske spørsmål (Pettersen 2008). Og på samme måte som fornyelsen på konfirmantsektoren skjedde innen LVF på femti- og sekstitallet, ble den økumeniske bevegelse sentral for utviklingen av menighetspedagogikken på nittitallet.

SAMARBEID MELLOM KIRKERÅDET OG IKO

De siste 50 årene har Den norske kirke vært gjennom en av de mest omfattende omstillingsperiodene i norsk kirkehistorie, står det å lese i boka «Rådet som forandret kirken. Kirkerådet gjennom 50 år» (Holbek 2019). Nye organisasjons- og samarbeidsformer ble utviklet, noe som selvsagt fikk følger også for IKO. Da jeg tok fatt som instituttstyrer i IKO i november 1989, var det tid for å formalisere samarbeidet, og en samarbeidsavtale ble undertegnet i oktober 1991 mellom Kirkerådet og IKO. Kirkerådets direktør, Knut Andresen var sammen med Kirkerådsleder Oddbjørn Evenshaug pådrivere for avtalen fra Den norske kirkes side. Og i kulissene var Johs. Lodberg aktiv for å ta vare på det gode

samarbeidet som hadde utviklet seg mellom Kirkerådet og IKO. Dette skjedde like før Plan for Dåpsopplæring skulle opp til endelig behandling, en måned senere, på Kirkemøtet. Dåpsopplæringen kom nå endelig på plass som kirkens hovedsatsing. Og et tiår senere vedtok et enstemmig Storting en reform som innebar lovfestet rett til trosopplæring, som var det nye navnet. Kirkerådets formann, Oddbjørn Evenshaug, sa til Vårt Land om samarbeidsavtalen: «*Dette burde være et eksempel til etterfølgelse når det gjelder samarbeid mellom frivillige og offisielle strukturer i kirken, nasjonalt og lokalt. Personlig kan jeg ikke tenke meg et mer naturlig samarbeidsfelt enn dåpsopplæring. Dette er en fundamental oppgave i en kristen kirke*». (Vårt Land 19.10.1991).

FAMILIE OG KONFIRMASJON

Oddbjørn Evenshaug var Kirkerådets leder i to perioder, fra 1990 til 1998, og hadde i årevis vært sentral i det religionspedagogiske utviklingsarbeid. Hans pedagogiske helhetsperspektiv med utgangspunkt i familien og barnets samspill med sine omgivelser hentet impulser fra det rike pedagogiske forskningsmiljø som var bygget opp rundt IKO de foregående tiårene. Oddbjørn Evenshaug formidlet kontakt med grunnleggeren av *Augsburg Youth and Family Institute* i Minneapolis, religionspsykologen Merton Strommen, og i januar 1993 dro vi, en delegasjon på seks personer fra IKO, Kirkerådet og Hjemmenes Dåpsring til to konferanser i Minneapolis, den første i regi av Augsburg Youth and Family Institute. Tema var «Family Ministry». IKO-prosjektet «Familien i fokus» stod sentralt fra norsk side, og ble innarbeidet i instituttets arbeid, som ble ledet av David Anderson. (Evenshaug/Pettersen 1997).

Den andre konferansen ble arrangert av Det Lutherske Verdensforbund (LVF), med Sandra Holloway fra undervisningsavdelingen i LVF som primus motor. Ved siden av Johs. Lodberg og Manfredo Wachs er hun den som har betydd mest for meg når det gjelder den praksisorienterte menighetspedagogikk. I en artikkel om LVFs «Global Study on Confirmation Ministry» skriver hun: «The interactive process provided an opportunity for Lutheran educators to talk, listen, share fellowship, and break bread together around a common ministry» (Holloway1997).

Jeg var blitt oppnevnt til arbeidsgruppen i LVF etter forslag fra katekesedepartementet i IECLB, den lutherske kirken i Brasil, i 1990, og fikk et nært samarbeid med Sandra Holloway, som i perioden 1990–96 besøkte IKO en rekke ganger. På oppdrag fra LVFs generalsekretær Gunnar Stålsett satte Holloway sammen en arbeidsgruppe med deltakere fra Brasil, Namibia, India, USA og Norge, med et klart mandat: fornye og ruste opp «Confirmation Ministry» i LVFs medlemskirker. Den brasilianske teologen og religionspedagogen Manfredo Carlos Wachs ble en sentral premisseleverandør for dette arbeidet. Jeg hadde samarbeidet nært med

Wachs i Brasil, bl.a. gjennom utarbeidelsen av et nytt læreverk for konfirmant-undervisningen, ut fra Paulo Freires frigjøringspedagogikk (Wachs 1989). Vi fikk nå fem nye år sammen i fornyelsesarbeidet som LVF satte igang, utfordret nettopp av Latin-Amerika. I denne perioden bidro Wachs med kurs og foredrag i IKO og MF-sammenheng, og både kateketer og prester besøkte IECLBs «IKO», *Departemento de Catequese*, og hentet impulser derfra.

Da LVF presenterte arbeidet i Lutheran World Federation *Educator Magazine*, skrev Silvio Schneider, også han IECLB-teolog, og ansvarlig for LVFs Latin-Amerikaavdeling og «Christian Education Desk»: «*The relations between confirmation ministry and family catechesis has been underscored in the Global Study on Confirmation Ministry by the conscious and continuous use of the phrase «life-long journey of faith», which expresses the understanding that families – in partnership with congregations – are important «catechists» to their members, and thus exemplify the priesthood of all believers.*» (Schneider 1997)

Jeg tror IKOs grunnlegger Bjarne Hareide ville ha gledet seg over rapporten og over Granavoldkonferansen, der LVF avholdt regionskonferansen for den europeiske kirkefamilien i 1994. Gjennom dette arbeidet fant IKO, slik jeg ser det, tilbake til sine røtter innen den verdensvide lutherske kirkefamilie (Pettersen 2008). Det var røtter til liv!

ALLTID UNDERVEIS

Tidsskriftet *Prismet* har fra starten av hatt en sentral rolle i formidlingen av viktige fagimpulser ut i praksisfeltet. Men for meg var det like spennende når *Undervisning i menigheten* eller *Studie-bulletin fra Nordisk Kirkelig Studieråd* kom på bordet. Der stod menighetspedagogikken i fokus, gjerne med foredragene fra de nordiske religionspedagogiske konferanser. Helt fra den første konferansen i Finland i 1956 hadde de nordiske folkekirkene samlet teologer og religionspedagoger til felles faglige drøftinger. Som Bernhardur Gudmundsson skriver i 1991 etter den nordiske pedagogiske konferanse på Island: «*Med al respekt for bispekollegiene, kirkeråd, undervisningsafdelinger o.s.v., så er det klart at det som foregår der, bliver ikke en kirkelig virkelighed førend det får plads og rødder i menigheden, bliver en del af dens virkelighed.*» (Gudmundsson 1991).

Og da er jeg tilbake til startpunktet, til min mentor fremfor noen innen menighetspedagogikken: Johs. Lodberg. Han var ikke bare påvirket av sin landsmann Kaj Mogensen, men også av den svenske biskop Martin Lönnebo, som i boka *Kristendomens återkomst* stiller spørsmålet om hvordan den kirke skal se ut, som med Guds nåde kan være et godt trosmiljø for den oppvoksende slekt. Lodberg kom ofte tilbake til dette sitatet av Lönnebo om det han kaller «*den varma och helande trosmiljön (...)* *Våra församlingar blir kristen trosmiljö, til helgelse och evangelisation, i den utsträckning de blir beroende och präglade av Kristi livgivande kors. Kristusmönstret,*

den personliga och gemensamma Kristusefterföljelsen, är strategin. (Lønnebo 1984). Johs.Lodberg arbeidet med den enkle grunnregel i menighetspedagogikken som ledetråd: *Menigheten er katekesens beste tekst!* Og som Johs. Lodberg ville ha tilføyd, for det gjorde han alltid: «*Vi er aldri ferdige. Alltid underveis*». Det står å lese i hans «Menighetspedagogiske teser, prinsipper, kjennetegn». (Lodberg 1987). I et jubileumsår for IKO – Kirkelig pedagogisk senter, kan ordene fra den dansk-norske menighetspedagogen være verdt å ta med seg: Alltid underveis!

Og om det er noe Den norske kirke trenger om vi skal lykkes med det store trosopplæringsprosjektet, er det å prioritere ressurser i utviklingen av en menighetspedagogikk der menigheten er stedet for trosformidling i et *livslangt* perspektiv. Eller som det ble sagt på LVF-konferansen på Granavolden i 1994 om konfirmantsatsingen: «*Confirmation ministry is at its best when it is part of a lifelong Journey of Faith.*»

LITTERATUR

- Evenshaug, O. og Pettersen, E. 1997. «Confirmation Ministry: Family Ministry», i *LWF Educator*. March,48–54.
- Foitzik, K., 1992. *Gemeindepädagogik. Problemgeschichte eines umstrittenen Begriffs. Eine Veröffentlichung des Comenius-Instituts, Münster* (Gütersloh: Güthersloher)
- Gudmundsson, B. 1991. «Menighetspedagogik», i *Studie-bulletin Nordisk Kirkelig Studieråd*
- Holbek, J.A. 2019. *Rådet som forandret kirken. Kirkerådet gjennom 50 år*. Oslo: Verbum.
- Holloway, S. 1997. «The LWF Global Study on Confirmation Ministry», i *Lutheran World Federation Educator Magazine*, March 1997,8–10
- Lodberg, J., 1978. *Den kirkelige voksenundervisning. Undervisningsprogram for voksne i menigheten*. Oslo: Kirkerådet.
- Lodberg, J. 1987. *Menighetspedagogiske teser, prinsipper og kjennetegn*. Oslo: Kirkerådet.
- Lønnebo, M. 1982. *Kristendomens återkomst*. Stockholm: Verbum.
- Mendes de Oliveira, R. 1980. *O movimento Catequético no Brasil*. S.Paulo: Paulinas.
- Mogensen, K. 1986. *Hovedtræk af nyere tysk religionspædagogik* 2. utg. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Mogensen, K. 1992. «Bære Kundskaben om Ham frem som en liflig duft», i *Studie-bulletin Nordisk Kirkelig Studieråd*,
- Nordstokke, K., 1994. *Ordet tar bolig. Om folkelig bibellesning*. Oslo: Verbum.
- Pettersen, E. 1991. «Om å leve som døpte. Et møte med den kateketiske fornyelse i Latin-Amerika», i *Prismet* 1–1991, 3-7

- Pettersen, E. et al., 1995. *Confirmation Ministry Study*. Geneve: Lutheran World Federation.
- Pettersen, E. 2007. «Religionspedagogikk i kirkelig kontekst i støpeskjeen. Erfaringer fra to kontinenter om menigheten som lærende fellesskap», i *Norsk Teologisk Tidsskrift*, 4–2007, 231–260.
- Pettersen, E., 2008. «Kristussentrert konfirmasjonstid. Bjarne Hareide som konfirmasjonsteolog og -strateg», i *Prismet* nr 2–2008.
- Pettersen, E., 2018. *Gud sett nedenfra. En reise fra Brasil til Stavanger*. Stavanger: Hertervig Forlag.
- Schneider, S (red.) *Lutheran World Federation Educator Magazine March 1997*. Geneve: The Lutheran World Federation.
- Wachs, M. 1989. *Somos confirmados*. S.Leopoldo: Editora Sinodal.
- Wachs, M.,1997. «Partners in Dialogue», i *LWF Educator* March 1997:37–41.